

**JADIDLAR MEROSI VA JADIDCHILIK HARAKATIGA YANGICHA YONDASHUV –
DAVR TALABI**

Botir Uzokov

Jizzax politexnika instituti "Ijtimoiy fanlar " kafedrası v.b dotsenti

botiruzokov1957@mail.ru

U. Mahmudova

Jizzax politexnika instituti 722 -20 NvaNGQTI guruhi talabasi

Annotatsiya: Maqolada jadid bobolarimiz merosini o'rganish va ularning tajribasini bugungi kunimizda qo'llash borasida yangi bosqich bo'lgan ma'naviy jarayonlar dialektikasi va uning falsafiy qonunlariga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: Ma'naviy jarayonlar dialektikasi, Yangi O'zbekiston, yangilanish va islohotlar jarayoni, yangi usuldagi maktab, jadidlar g'oyasi va falsafasi, mustaqillik tafakkuri.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoevning 2023 yil 22 dekabr kuni Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining kengaytirilgan yig'ilishidagi nutqi soha rivojida ulkan ahamiyatga molik tarixiy hujjat bo'lib, ma'naviy hayotimizda, jumladan, jadid bobolarimiz merosini o'rganish va ularning tajribasini bugungi kunimizda qo'llash borasida yangi bosqichni, bu jabhadagi chuqur islohotlar davrini boshlab berdi.

Ma'naviy hayot sohalarida ro'y berayotgan voqea-hodisalarning bir-biri bilan uzviy bog'liq holda va o'zaro aloqadorlikda namoyon bo'lishi ushbu sohaning muhim qonunlaridan biri bo'lib, o'zida ma'naviy jarayonlar dialektikasini ifodalaydi.

SHu jihatdan olganda, O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi davrida jadidlar merosiga munosabatning yangi bosqichga ko'tarilayotganini ma'naviy hayotimizda ro'y berayotgan yangilanish va islohotlar jarayoni bilan uzviy bog'liqdir.

"YOshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili" deb nom berilgan 2024 yilda ma'naviyat sohasi, jumladan, jadidlar merosi va jadidchilik harakatiga e'tiborning yanada ortishi esa bu borada amalga oshirilayotgan islohotlardagi bevosita ishtirokimiz va mas'uliyatimizning o'ziga xos muhim mezonlarini belgilaydi. Bularning barchasi mamlakatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichidagi islohotlar "Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi — ma'naviyatdir", degan tamoyil asosida amalga oshirilayotganining yaqqol isbotidir. Aynan shu tamoyil ma'naviy

hayotimizdagi islohotlar dialektikasi hamda jadidlar g'oyasi va falsafasi, ularning ma'rifiy va adabiy merosiga bugungi kundagi yangicha munosabatning tamal toshini qo'ydi.

Xo'sh, O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi davrida jadidlar merosi va uning ahamiyatiga e'tibor kuchayib borayotgani, jadidchilik harakati, uning g'oyasi, falsafasi va amaliyotiga alohida ahamiyat berilayotganining asosiy sabablari nimada?

Ma'lumki, biror-bir mamlakatda yashaydigan xalqning yuksak darajadagi mustaqillik tafakkurining butun jamiyat ruhiyatida to'liq shakllanishi va mustahkamlanishi nisbatan uzoq davom etadigan, bu borada tizimli ishlarni amalga oshirishni talab qiladigan murakkab siyosiy-iqtisodiy va ijtimoiy-ma'naviy o'zgarishlar bilan bog'liq evolyusion jarayondir.

SHuning uchun ham mustaqillik tafakkurini yanada mustahkamlash va zamonaviy dunyoqarashga ega bo'lgan yangi avlodni shakllantirish o'tkir zaruratga aylangan hozirgi davrda jadid falsafasi yangi O'zbekiston jamiyatiga xos istiqlol ruhi va mustaqillik tafakkurini mustahkamlashning muhim manbasi va omillaridan biri sifatida namoyon bo'layotgani, shubhasiz. Bu haqda to'xtalib, falsafa fanlari doktori, professor Q.Nazarov shunday yozadilar: "Jadid g'oyasi va falsafasi, jadidchilik harakati va amaliyoti ana shunday jasoratli ziyolilar uchun nafaqat asosiy tayanch manbalardan biri, balki bugungi tafakkur yangilanishi jarayoni uchun muhim zaruriy qo'llanma, har birimiz uchun esa ibrat namunasi va ma'naviy mas'uliyat hissini mustahkamlash omili bo'lishi zarurligi davr talabiga aylandi".[1]

YUrtimizda jadidchilik harakatining paydo bo'lishi va rivojlanishi sabablari, uning jamiyat hayotida o'ynagan roliga ob'ektiv baho berish va to'g'ri tavsiflash uchun tarixiy sharoit, ijtimoiy-siyosiy omillar qay darajada ta'sir kuchiga ega bo'lganini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqimizning ijtimoiy-falsafiy, diniy-axloqiy va madaniy taraqqiyotida XIX asrning so'nggi va keyingi yuz yillikning boshlanish davri g'oyaviy-nazariy va mafkuraviy shakllarning xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Bu serqirra jarayonda istilo ostida ezilgan xalqlarning uyushishi, birlashishi va ozodlik uchun kurashish g'oyasi asosida jadidchilik g'oyasi va falsafasi, ma'rifatchilik mafkurasi vujudga keldi. Bu jihatdan davlatimiz rahbarining "...Mamlakatimiz o'z taraqqiyotining yangi, yuksak bosqichiga kirayotgan hozirgi paytda bizga jadid bobolarimiz kabi G'arb ilm-fani yutuqlari bilan birga, milliy qadriyatlar ruhida tarbiya topgan etuk kadrlar suv bilan havodek zarur", degan so'zlari muhim ahamiyat kasb etadi.[2]

Jadidlar asoslab bergan milliy mafkura va g'oyaviy maqsadlari, ayniqsa, ular amalga oshirishga uringan vazifalarni hal qilishga yo'naltirilgan insonparvarlik va milliy ongni uyg'otish, tarbiyalashga chaqiruvchi dunyoqarash tarzida namoyon bo'ldi. "Hayotda ro'y berayotgan turli ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlarni o'rganish, milliy falsafa va xalqning yangilanishi lozim bo'lgan dunyoqarashini jahon taraqqiyoti talablari nuqtai nazaridan yondashgan holda, ko'plab chora-tadbirlarni samarali amalga oshirish borasida Mahmudxo'ja Behbudiy, Muhammad SHarif So'fizoda, Saidrasul Aziziy, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Munavvarqori, Abdulla Avloniy, Ishoqxon Ibrat, CHO'lpon, Fitrat, Abdulla Qodiriy kabi alloma bobolarimiz katta yutuqlarga erishdi", deb ta'kidlaydi Q.Nazarov.[3]

Jadid g'oyasining negizi inqilob bilan emas, balki istiloh va islohot yo'lidan borib, ilm-ma'rifatni iloji boricha keng ko'lamda yuksaltirish orqali taraqqiyotga erishishdan iborat edi. Buning sababi, Turkiston o'zining, hatto eng avvalgi taraqqiyotidan ham ancha orqada qolib ketgan, rivojlangan mamlakatlar o'rtasida ijtimoiy-iqtisodiy sohada vujudga kelgan va kelayotgan raqobatlariga dosh bera olmay, mustamlakaga aylanayotganida edi. Millatparvar va taraqqiyparvar jadidlar bunday vaziyatni teran anglagani uchun Turkistonni rivojlangan davlatlar qatoriga olib chiqishning birdan-bir yo'li xalq ongini yangilash, ilm-fan, maorifni taraqqiy ettirish deb bilar edi. Turkiston jadidlari mamlakatni qoloqlik, tarqoqlik, savodsizlik botqog'idan faqat ma'rifat orqali qutqarish mumkinligini yaxshi tushunib etgani uchun dastlab asosiy sa'y-harakatlarini yangi usuldagi maktablar tashkil qilish, ularning mazmun va shaklini takomillashtirishga qaratdi. Jadidlarning ma'rifatparvarlik g'oyalari ularning ma'naviy merosida o'z aksini topdi. Jadidlar yangi maktablar tizimini takomillashtirish uchun darsliklar yaratdilar, asarlarida jamiyat ma'naviy hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi illatlarni yoritdi va ularni bartaraf etish yo'llarini izladi. Bugungi kunda jadid falsafasiga xos ayni shu jihatlar, ya'ni davr da'vatiga nisbatan hozirjavoblik, xalq tafakkurini va hayotini yangilash, bu yo'lda ilm-ma'rifatning kuchi va ta'sirini oshirish hamda zamonaviy dunyoqarashga ega bo'lgan yangi avlodni shakllantirish zarurati zimmasidagi o'tkir mas'uliyat, eng muhim vazifaga aylandi.

Xullas, yangi O'zbekiston barpo etilayotgan hozirgi davrda milliy taraqqiyot uchun kurashgan, istiqbolimizning g'oyaviy va amaliy manbalarini yaratishda eng samarali bosqich bo'lgan jadidchilikning falsafiy asoslarini xolisona tahlil qilish, o'rganish va xalqimizga etkazib berish mutaxassislar oldida turgan eng muhim vazifaga aylandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Mirziyoev SH.M. Ma'naviyat hayotimizda yangi kuch, yangi harakatga aylanishi kerak. Prezident SH.Mirziyovning Respublika ma'naviyat va ma'rifat kengashining kengaytirilgan majlisidagi nutqi.//YANGI O'ZBEKISTON//

Gazetasi ,№267(1056), 2023yil 23 dekabr

2.Q.Nazarov. Jadid falsafasi. //YAngi O'zbekiston gazetasi// №11 (1072),2024 yil 16 yanvar